Gæðastýring í hrossarækt, landnýting
Ársskýrsla 2015

Landgræðsla ríkisins 2016
Lr 2016/02

LANDGRÆÐSLA RÍKISINS

Skýrsla nr.: LR-2016/02 Blaðsíður: 10 Dagsetning: 17.02.2016

Heiti: Gæðastýring í hrossarækt, landnýting. Ársskýrsla 2015

Höfundur: Bjarni Maronsson

Ljósmyndir: Bjarni Maronsson, Áskell Þórisson

Viðaukar: 1. Staðsetning þáttökubúa.
2. Gæðastýring í hrossarækt. Landnýting og úttektir beitarlands

Verkefnisstjóri: Bjarni Maronsson

Unnið fyrir: Landgræðslu ríkisins

Samstarfsaðili: Félag hrossabænda

Útdráttur:

Útdráttur: Árið 2000 tók Landgræðsla ríkisins að sér að annast landnýtingarþátt gæðastýringar í hrossarækt. Verkefnið snýst um að þeir hrossabændur sem þess óska, fái staðfest með formlegum hætti að landnýting þeirra sé með sjálfbærum hætti, enda standist meðferð þeirra á beitarlandi sett viðmið. Settar voru ákveðnar vinnureglur og viðmið, sem notuð eru við úttektir á beitarlandi. Árið 2015 stóðust 39 hrossabú úttektarkröfur landnýtingarþáttarins.

Efnisorð:
Gæðastýring, hrossarækt, landnýting, úttektir, landlæsi, beitarstýring, ráðleggingar.

Undirskrift verkefnisstjóra

Inngangur
Lögum samkvæmt ber Landgræðslu ríkisins að hafa gát á meðferð á gróðri landsins og vinna gegn því að hann eyðist fyrir ofnotkun eða aðra óskynsamlega meðferð. Í samræmi við þetta lagaákvæði hefur eftirlit með búfjárhögum, verið þáttur í starfi Landgræðslunnar. Síðustu sextán ár hefur Landgræðslan, í samstarfi við Félag hrossabænda, annast landnýtingarþáttinn í gæðastýringarkerfi hrossaræktarinnar. Vinna Landgræðslunnar byggist m.a. á því að stuðla að sjálfbærri landnýtingu hrossabænda með úttektum á beitarlandi þátttökubúa og leiðbeiningum um úrbætur. Gott landlæsi landnotenda er grundvöllur sjálfbærrar landnýtingar. Við úttektirnar er land flokkað eftir rofi og beitarástandi, skv. einkunnastiga sem þróaður er af Borgþóri Magnússyni, gróðurvistfræðingi og samstarfsfólki hans. Fleiri viðmið eru notuð við úttektirnar, sjá Viðauka 2 á bls. 8.

Haustið 2000 voru fyrstu jarðirnar metnar og fékk þá 21 bú viðurkenningu fyrir vistvæna landnýtingu. Árið 2015 var sextánda úttektaár gæðastýringarinnar. Þá voru 13 bú af upphaflegu þátttökubúunum enn með í landnýtingarþættinum.

Verklag
Úttektir vegna gæðastýringarinnar eru gerðar síðsumars eða á haustin. Flestar fara fram í september eða október. Úttektir gilda fyrir yfirstandandi ár og eru niðurstöður úttektar sendar viðkomandi landnotanda fyrir nóvemberlok ár hvert.

Frumúttekt á ástandi beitarlands þátttökujarða er gerð af tveimur starfsmönnum Landgræðslunnar, oftast héraðsfulltrúum. Loftmynd af beitarlandi þátttakenda er grunngagn við úttektir. Þar koma fram m.a. einstök beitarhólf og stærðir þeirra. Beitarástand og rof er metið í hverju hólfi fyrir sig. Frumúttektin er síðan notuð sem viðmið hvort og hvernig ástand jarðanna breytist milli ára. Í verklagsreglum gæðastýringarinnar koma fram þær viðmiðanir, sem beitarland þarf að standast til að viðkomandi jörð hljóti viðurkenningu fyrir sjálfbæra nýtingu beitarlands.

Endurúttektir annast héraðsfulltrúar Landgræðslunnar. Þeir koma einir á vettvang, nema um sérstök álitamál sé að ræða. Hafi jarðir staðist fyrstu þrjár úttektirnar, er ástand þeirra ekki metið sérstaklega fjórða árið. Eftir það eru jarðir metnar annað hvert ár. Þátttaka í landnýtingarþættinum er valfrjáls.

Úttektir árið 2015
Alls stóðust 39 bú úttektarkröfur árið 2015. Skipting þeirra eftir sýslum kemur fram í töflu 1. Nauðsynlegt er að úttektum ljúki meðan jörð er auð og auðvelt að komast um land. Endurúttekt var gerð á 14 jörðum og 26 jarðir voru ekki skoðaðar, sbr. verklagsreglur. Þær verða metnar árið 2016. Þátttökubúin voru öll þau sömu og árið 2014, eitt bú stóðst ekki sett ástandsviðmið og ný bú bættust ekki við
Að úttektunum unnu eftirtaldir héraðsfulltrúar Landgræðslunnar: Sigþrúður Jónsdóttir, Garðar Þorfinnsson, Sunna Áskelsdóttir og Bjarni Maronsson.

Tafla 1. Fjöldi þátttökubúa eftir árum og sýslum

Ár	Kjós	Mýr/Borg	V-Hún	A-Hún	Skag	Eyjafj	S-Þing	Rang	Árn	Snæ	Samt.
2000	0	4	1	1	8	3	0	2	2		21
2002	1	4	4	3	13	2	1	5	4		37
2004	1	3	4	3	14	2	1	9	4		41
2006	0	2	5	3	14	2	1	9	5		41
2008	0	2	5	4	14	5	1	10	5		46
2010	0	3	4	5	12	5	0	10	4		43
2012	0	5	4	5	10	5	0	10	5	1	45
2014	0	5	4	5	8	5	0	7	5	1	40
2015	0	5	4	5	8	5	0	7	4	1	39

Í viðauka I er kort, sem sýnir nöfn og staðsetningu þátttökubúa.

Umræður
Eins og sjá má af töflu 1 eru ekki miklar sveiflur í fjölda né staðsetningu þátttökubúa frá árinu 2002. Meðal þátttakenda eru nokkur öflugustu hrossaræktarbú landsins. Tilgangurinn með gæðastýringarkerfi hrossaræktarinnar er m.a. sá að auka fagmennsku í meðferð beitarlands og auka velferð hrossa á viðkomandi búum. Þetta hefur tvímælalaust tekist hvað varðar meðferð lands. Landlæsi bænda á þátttökubúum hefur aukist og meðferð þeirra á beitarlandi batnað. Í ljósi þess væri æskilegt að fjöldi þátttökubúa ykist umtalsvert á næstu árum. Þó landnýtingarþáttur gæðastýringarinnar hafi fest sig í sessi þurfa hrossabændur engu að síður að leita frekari tækifæra til að nýta hann sér í hag, bæði til markaðssetningar á hrossum sínum og til að bæta ímynd búgreinarinnar út á við. Hætt er við að fjari smátt og smátt undan gæðastýringarkerfinu, þar með landnýtingarþættinum, ef það er ekki í stöðugri endurskoðun, óþarfa agnúar sniðnir af og leitað sóknarfæra til hagsbóta hrossabændum. Með landnýtingarþáttinn sérstaklega í huga mætti t.d. hugsa sér sérstakt merki þátttökubúa, sem Félag hrossabænda stæði að. Landgræðslan gæti kynnt landnýtingarþáttinn betur á landsvísu og stutt við aðlögunarferli þeirra, sem áhuga hefðu á því að gerast þátttakendur.

Félagslega myndi það styrkja búgreinina mikið, ef hrossabændur tækju afgerandi forystu fyrir íslenskum bændum í landnýtingu og umgengni um land sitt. Til þess hafa þeir alla burði með vaxandi umhverfisvitund.

Fyrr á tímum var hrossum mest á „útigang vogað“ og stóðhrossum sjaldnast gefið hey með beitinni. Gengu hross þá oft mjög nærri landi á vetrum þar sem beitarsnapir var að hafa og kröfsuðu svörðinn niður í mold. Þannig myndaðist oft varanlegt landrof, sem vatn og vindar stækkuðu og jarðvegur blés burt. Fjölmargar heimildir greina frá miklum skepnufelli í harðindum fyrri alda, allt fram yfir 1900. Dæmi er um bónda, sem árið 1754 felldi yfir 150 hross af 200 hrossum, sem hann átti. Fleira kom til, sem skerti landgæði á Íslandi en búfjárbeit. Landkostir eru því víðast mun rýrari en þeir ættu að vera. Margir bændur kappkosta nú að bæta landgæði jarða sinna með uppgræðslu lands og gróðurvænni beitarstýringu.

Ráðleggingar vegna hrossabeitar

1. Áburðargjöf á gróið land.
Sé takmarkað beitarland til staðar er áburðargjöf ákjósanleg til landbóta. Graslendi og framræst mýrlendi svara mjög vel áburðargjöf og uppskera getur aukist til muna. Áburðargjöf breytir einnig tegundasamsetningu gróðurs, betri beitarplöntum í hag. Varast skal þó að beita hrossum á nýáborið land, einkum í gróanda á vorin. Æskileg áburðargjöf á úthaga er talin vera á bilinu 150-300 kg af alhliða eða tvígildum túnáburði. Í sumum landshlutum er fosfórskortur í mýrum, sem bæta má úr með því að bera á þrífosfat. Á sléttlendi er ráðlagt að dreifa úr hrossataðshrúgum með slóða. Þannig nýtist hrossataðið betur sem áburður og jafnframt dregur úr ormasmiti, einkum ef slóðadregið er á haustin.

2. Tímabundin friðun lands.
Rætur plantna rýrna og styttast við stöðuga beit, gróðurþekjan veikist og þolir verr beit og umferð hrossa. Því er nauðsynlegt að gefa gróðrinum frið af og til á vaxtartímanum svo hann nái sér vel á strik. Friðun lands dregur einnig úr ormasmiti.

3. Hlífa viðkvæmu landi við beit.
Beit á brattlendi eða á landi sem viðkvæmt er fyrir beit og umferð vegna rýrs jarðvegs, getur valdið

miklum skemmdum á stuttum tíma, sérstaklega snemma vors eða í vætutíð. Því ætti að friða slík svæði þegar þannig háttar til en mætti nýta þau mið- eða síðsumars undir lok sprettutíma. Oft má girða viðkvæm svæði af með léttum rafgirðingum. Ef beita þarf viðkvæm svæði er betra að gera það með tiltölulega mörgum hrossum í stuttan tíma en með síbeit, jafnvel þó um færri hross sé að ræða.

4. Lengja gjafatíma.
Með lengri gjafatíma fram á vor minnkar álag á landi og gróður fær meiri frið til að spretta áður en beit er hafin. Meðan klaki er að fara úr jörðu og þangað til nægilegur beitargróður er kominn í haga er rétt að láta hrossin vera á afmörkuðum, skjólgóðum svæðum og gefa þeim vel fram í gróandann.

5. Hólfa land meira niður.
Skiptibeit stuðlar að bættri nýtingu á gróðrinum. Með því að skipta landi niður að einhverju leyti eftir gróðurlendum nýta hrossin gróðurinn mun jafnar. Með einföldum rafstreng má skammta reiðhestum beit eftir þörfum. Ókostur er að með því að hafa hross í litlum hólfum, eykst traðk til muna. Það getur valdið miklum skemmdum á landi, gangi hrossin á því of lengi.

6. Bæta framræslu.
Framræsla breytir gróðurfari í landi, yfirleitt æskilegri beitargróðri í hag. Við hnignandi framræslu breytist gróðurfar landsins til hins verra hvað gæði beitar varðar. Til bóta er að hreinsa upp úr gömlum skurðum, sem ekki gegna hlutverki sínu lengur. Framræsla er umdeild aðgerð og ber að skoða vandlega hvort þörf sé á nýjum skurðum áður en til framkvæmda kemur.

7. Græða upp ógróið eða lítt gróið land.
Með áburðargjöf, moði eða skít má græða upp lítt gróið eða örfoka land og stækka þannig beitarlandið. Árangursríkt til uppgræðslu er að gefa útigangshrossum á mela og flagmóa. Þess þarf að gæta að gefa ekki alltaf á sama stað heldur sem víðast um landið.

8. Fækka hrossum í landinu.
Miðað við stöðu hrossaræktarinnar og arðsemi hennar hlýtur það að vera hagsmunamál hvers bónda að eiga einungis gripi, sem skila arði og hann hefur landrými fyrir.

Viðauki 1

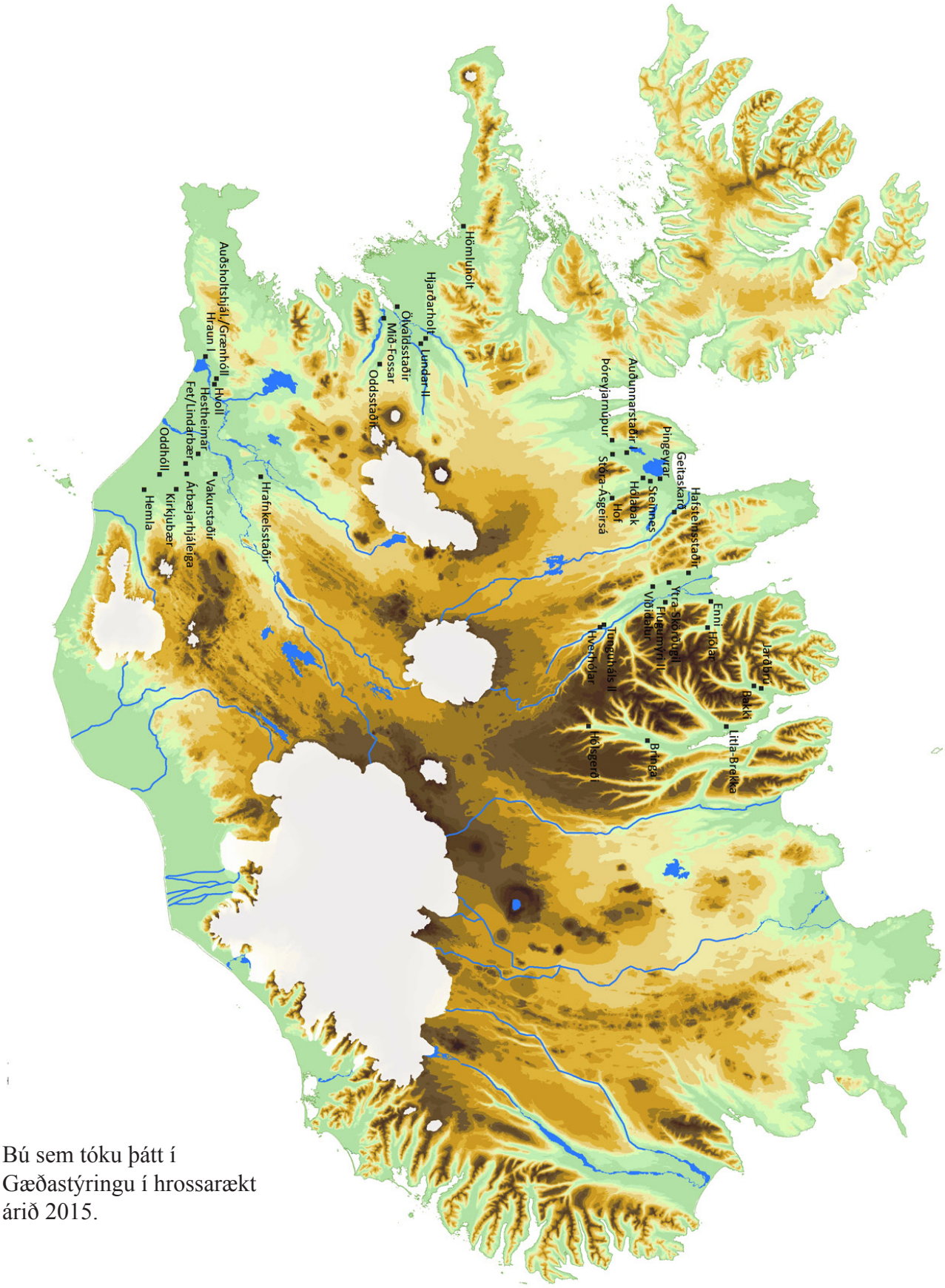
Hömluholt
Hjarðarholt
Lundar I
Ökrum
Ökrum II
Ökrum III
Ökrum IV
Ökrum V
Ökrum VI
Ökrum VII
Ökrum VIII
Ökrum IX
Ökrum X
Ökrum XI
Ökrum XII
Ökrum XIII
Ökrum XIV
Ökrum XV
Ökrum XVI
Ökrum XVII
Ökrum XVIII
Ökrum XIX
Ökrum XX
Ökrum XXI
Ökrum XXII
Ökrum XXIII
Ökrum XXIV
Ökrum XXV
Ökrum XXVI
Ökrum XXVII
Ökrum XXVIII
Ökrum XXIX
Ökrum XXX
Ökrum XXXI
Ökrum XXXII
Ökrum XXXIII
Ökrum XXXIV
Ökrum XXXV
Ökrum XXXVI
Ökrum XXXVII
Ökrum XXXVIII
Ökrum XXXIX
Ökrum XL
Ökrum XLI
Ökrum XLII
Ökrum XLIII
Ökrum XLIV
Ökrum XLV
Ökrum XLVI
Ökrum XLVII
Ökrum XLVIII
Ökrum XLIX
Ökrum L
Ökrum LI
Ökrum LII
Ökrum LIII
Ökrum LIV
Ökrum LV
Ökrum LVI
Ökrum LVII
Ökrum LVIII
Ökrum LIX
Ökrum LX
Ökrum LXI
Ökrum LXII
Ökrum LXIII
Ökrum LXIV
Ökrum LXV
Ökrum LXVI
Ökrum LXVII
Ökrum LXVIII
Ökrum LXIX
Ökrum LXX
Ökrum LXXI
Ökrum LXXII
Ökrum LXXIII
Ökrum LXXIV
Ökrum LXXV
Ökrum LXXVI
Ökrum LXXVII
Ökrum LXXVIII
Ökrum LXXIX
Ökrum LXXX
Ökrum LXXXI
Ökrum LXXXII
Ökrum LXXXIII
Ökrum LXXXIV
Ökrum LXXXV
Ökrum LXXXVI
Ökrum LXXXVII
Ökrum LXXXVIII
Ökrum LXXXIX
Ökrum XC
Ökrum XCI
Ökrum XCII
Ökrum XCIII
Ökrum XCIV
Ökrum XCV
Ökrum XCVI
Ökrum XCVII
Ökrum XCVIII
Ökrum XCIX
Ökrum C
Ökrum CI
Ökrum CII
Ökrum CIII
Ökrum CIV
Ökrum CV
Ökrum CVI
Ökrum CVII
Ökrum CVIII
Ökrum CIX
Ökrum CX
Ökrum CXI
Ökrum CXII
Ökrum CXIII
Ökrum CXIV
Ökrum CXV
Ökrum CXVI
Ökrum CXVII
Ökrum CXVIII
Ökrum CXIX
Ökrum CXX
Ökrum CXXI
Ökrum CXXII
Ökrum CXXIII
Ökrum CXXIV
Ökrum CXXV
Ökrum CXXVI
Ökrum CXXVII
Ökrum CXXVIII
Ökrum CXXIX
Ökrum CXXX
Ökrum CXXXI
Ökrum CXXXII
Ökrum CXXXIII
Ökrum CXXXIV
Ökrum CXXXV
Ökrum CXXXVI
Ökrum CXXXVII
Ökrum CXXXVIII
Ökrum CXXXIX
Ökrum CXL
Ökrum CXLI
Ökrum CXLII
Ökrum CXLIII
Ökrum CXLIV
Ökrum CXLV
Ökrum CXLVI
Ökrum CXLVII
Ökrum CXLVIII
Ökrum CXLIX
Ökrum CL
Ökrum CLI
Ökrum CLII
Ökrum CLIII
Ökrum CLIV
Ökrum CLV
Ökrum CLVI
Ökrum CLVII
Ökrum CLVIII
Ökrum CLIX
Ökrum CLX
Ökrum CLXI
Ökrum CLXII
Ökrum CLXIII
Ökrum CLXIV
Ökrum CLXV
Ökrum CLXVI
Ökrum CLXVII
Ökrum CLXVIII
Ökrum CLXIX
Ökrum CLXX
Ökrum CLXXI
Ökrum CLXXII
Ökrum CLXXIII
Ökrum CLXXIV
Ökrum CLXXV
Ökrum CLXXVI
Ökrum CLXXVII
Ökrum CLXXVIII
Ökrum CLXXIX
Ökrum CLXXX
Ökrum CLXXXI
Ökrum CLXXXII
Ökrum CLXXXIII
Ökrum CLXXXIV
Ökrum CLXXXV
Ökrum CLXXXVI
Ökrum CLXXXVII
Ökrum CLXXXVIII
Ökrum CLXXXIX
Ökrum CXC
Ökrum CXCI
Ökrum CXCII
Ökrum CXCIII
Ökrum CXCIV
Ökrum CXCV
Ökrum CXCVI
Ökrum CXCVII
Ökrum CXCVIII
Ökrum CXCIX
Ökrum CC
Ökrum CCI
Ökrum CCII
Ökrum CCIII
Ökrum CCIV
Ökrum CCV
Ökrum CCVI
Ökrum CCVII
Ökrum CCVIII
Ökrum CCIX
Ökrum CCX
Ökrum CCXI
Ökrum CCXII
Ökrum CCXIII
Ökrum CCXIV
Ökrum CCXV
Ökrum CCXVI
Ökrum CCXVII
Ökrum CCXVIII
Ökrum CCXIX
Ökrum CCXX
Ökrum CCXXI
Ökrum CCXXII
Ökrum CCXXIII
Ökrum CCXXIV
Ökrum CCXXV
Ökrum CCXXVI
Ökrum CCXXVII
Ökrum CCXXVIII
Ökrum CCXXIX
Ökrum CCXXX
Ökrum CCXXXI
Ökrum CCXXXII
Ökrum CCXXXIII
Ökrum CCXXXIV
Ökrum CCXXXV
Ökrum CCXXXVI
Ökrum CCXXXVII
Ökrum CCXXXVIII
Ökrum CCXXXIX
Ökrum CCXL
Ökrum CCXLI
Ökrum CCXLII
Ökrum CCXLIII
Ökrum CCXLIV
Ökrum CCXLV
Ökrum CCXLVI
Ökrum CCXLVII
Ökrum CCXLVIII
Ökrum CCXLIX
Ökrum CCL
Ökrum CCLI
Ökrum CCLII
Ökrum CCLIII
Ökrum CCLIV
Ökrum CCLV
Ökrum CCLVI
Ökrum CCLVII
Ökrum CCLVIII
Ökrum CCLIX
Ökrum CCLX
Ökrum CCLXI
Ökrum CCLXII
Ökrum CCLXIII
Ökrum CCLXIV
Ökrum CCLXV
Ökrum CCLXVI
Ökrum CCLXVII
Ökrum CCLXVIII
Ökrum CCLXIX
Ökrum CCLXX
Ökrum CCLXXI
Ökrum CCLXXII
Ökrum CCLXXIII
Ökrum CCLXXIV
Ökrum CCLXXV
Ökrum CCLXXVI
Ökrum CCLXXVII
Ökrum CCLXXVIII
Ökrum CCLXXIX
Ökrum CCLXXX
Ökrum CCLXXXI
Ökrum CCLXXXII
Ökrum CCLXXXIII
Ökrum CCLXXXIV
Ökrum CCLXXXV
Ökrum CCLXXXVI
Ökrum CCLXXXVII
Ökrum CCLXXXVIII
Ökrum CCLXXXIX
Ökrum CCXC
Ökrum CCXCI
Ökrum CCXCII
Ökrum CCXCIII
Ökrum CCXCIV
Ökrum CCXCV
Ökrum CCXCVI
Ökrum CCXCVII
Ökrum CCXCVIII
Ökrum CCXCIX
Ökrum CCC
Ökrum CCCI
Ökrum CCCII
Ökrum CCCIII
Ökrum CCCIV
Ökrum CCCV
Ökrum CCCVI
Ökrum CCCVII
Ökrum CCCVIII
Ökrum CCCIX
Ökrum CCCX
Ökrum CCCXI
Ökrum CCCXII
Ökrum CCCXIII
Ökrum CCCXIV
Ökrum CCCXV
Ökrum CCCXVI
Ökrum CCCXVII
Ökrum CCCXVIII
Ökrum CCCXIX
Ökrum CCCXX
Ökrum CCCXXI
Ökrum CCCXXII
Ökrum CCCXXIII
Ökrum CCCXXIV
Ökrum CCCXXV
Ökrum CCCXXVI
Ökrum CCCXXVII
Ökrum CCCXXVIII
Ökrum CCCXXIX
Ökrum CCCXXX
Ökrum CCCXXXI
Ökrum CCCXXXII
Ökrum CCCXXXIII
Ökrum CCCXXXIV
Ökrum CCCXXXV
Ökrum CCCXXXVI
Ökrum CCCXXXVII
Ökrum CCCXXXVIII
Ökrum CCCXXXIX
Ökrum CCCXL
Ökrum CCCXLI
Ökrum CCCXLII
Ökrum CCCXLIII
Ökrum CCCXLIV
Ökrum CCCXLV
Ökrum CCCXLVI
Ökrum CCCXLVII
Ökrum CCCXLVIII
Ökrum CCCXLIX
Ökrum CCCL
Ökrum CCCLI
Ökrum CCCLII
Ökrum CCCLIII
Ökrum CCCLIV
Ökrum CCCLV
Ökrum CCCLVI
Ökrum CCCLVII
Ökrum CCCLVIII
Ökrum CCCLIX
Ökrum CCCLX
Ökrum CCCLXI
Ökrum CCCLXII
Ökrum CCCLXIII
Ökrum CCCLXIV
Ökrum CCCLXV
Ökrum CCCLXVI
Ökrum CCCLXVII
Ökrum CCCLXVIII
Ökrum CCCLXIX
Ökrum CCCLXX
Ökrum CCCLXXI
Ökrum CCCLXXII
Ökrum CCCLXXIII
Ökrum CCCLXXIV
Ökrum CCCLXXV
Ökrum CCCLXXVI
Ökrum CCCLXXVII
Ökrum CCCLXXVIII
Ökrum CCCLXXIX
Ökrum CCCLXXX
Ökrum CCCLXXXI
Ökrum CCCLXXXII
Ökrum CCCLXXXIII
Ökrum CCCLXXXIV
Ökrum CCCLXXXV
Ökrum CCCLXXXVI
Ökrum CCCLXXXVII
Ökrum CCCLXXXVIII
Ökrum CCCLXXXIX
Ökrum CCCXC
Ökrum CCCXCI
Ökrum CCCXCII
Ökrum CCCXCIII
Ökrum CCCXCIV
Ökrum CCCXCV
Ökrum CCCXCVI
Ökrum CCCXCVII
Ökrum CCCXCVIII
Ökrum CCCXCIX
Ökrum CD
Ökrum CDI
Ökrum CDII
Ökrum CDIII
Ökrum CDIV
Ökrum CDV
Ökrum CDVI
Ökrum CDVII
Ökrum CDVIII
Ökrum CDIX
Ökrum CDX
Ökrum CDXI
Ökrum CDXII
Ökrum CDXIII
Ökrum CDXIV
Ökrum CDXV
Ökrum CDXVI
Ökrum CDXVII
Ökrum CDXVIII
Ökrum CDXIX
Ökrum CDXX
Ökrum CDXXI
Ökrum CDXXII
Ökrum CDXXIII
Ökrum CDXXIV
Ökrum CDXXV
Ökrum CDXXVI
Ökrum CDXXVII
Ökrum CDXXVIII
Ökrum CDXXIX
Ökrum CDXXX
Ökrum CDXXXI
Ökrum CDXXXII
Ökrum CDXXXIII
Ökrum CDXXXIV
Ökrum CDXXXV
Ökrum CDXXXVI
Ökrum CDXXXVII
Ökrum CDXXXVIII
Ökrum CDXXXIX
Ökrum CDXL
Ökrum CDXLI
Ökrum CDXLII
Ökrum CDXLIII
Ökrum CDXLIV
Ökrum CDXLV
Ökrum CDXLVI
Ökrum CDXLVII
Ökrum CDXLVIII
Ökrum CDXLIX
Ökrum CDL
Ökrum CDLI
Ökrum CDLII
Ökrum CDLIII
Ökrum CDLIV
Ökrum CDLV
Ökrum CDLVI
Ökrum CDLVII
Ökrum CDLVIII
Ökrum CDLIX
Ökrum CDLX
Ökrum CDLXI
Ökrum CDLXII
Ökrum CDLXIII
Ökrum CDLXIV
Ökrum CDLXV
Ökrum CDLXVI
Ökrum CDLXVII
Ökrum CDLXVIII
Ökrum CDLXIX
Ökrum CDLXX
Ökrum CDLXXI
Ökrum CDLXXII
Ökrum CDLXXIII
Ökrum CDLXXIV
Ökrum CDLXXV
Ökrum CDLXXVI
Ökrum CDLXXVII
Ökrum CDLXXVIII
Ökrum CDLXXIX
Ökrum CDLXXX
Ökrum CDLXXXI
Ökrum CDLXXXII
Ökrum CDLXXXIII
Ökrum CDLXXXIV
Ökrum CDLXXXV
Ökrum CDLXXXVI
Ökrum CDLXXXVII
Ökrum CDLXXXVIII
Ökrum CDLXXXIX
Ökrum CDXC
Ökrum CDXCI
Ökrum CDXCII
Ökrum CDXCIII
Ökrum CDXCIV
Ökrum CDXCV
Ökrum CDXCVI
Ökrum CDXCVII
Ökrum CDXCVIII
Ökrum CDXCIX
Ökrum D
Ökrum DI
Ökrum DII
Ökrum DIII
Ökrum DIV
Ökrum DV
Ökrum DVI
Ökrum DVII
Ökrum DVIII
Ökrum DIX
Ökrum DX
Ökrum DXI
Ökrum DXII
Ökrum DXIII
Ökrum DXIV
Ökrum DXV
Ökrum DXVI
Ökrum DXVII
Ökrum DXVIII
Ökrum DXIX
Ökrum DXX
Ökrum DXXI
Ökrum DXXII
Ökrum DXXIII
Ökrum DXXIV
Ökrum DXXV
Ökrum DXXVI
Ökrum DXXVII
Ökrum DXXVIII
Ökrum DXXIX
Ökrum DXXX
Ökrum DXXXI
Ökrum DXXXII
Ökrum DXXXIII
Ökrum DXXXIV
Ökrum DXXXV
Ökrum DXXXVI
Ökrum DXXXVII
Ökrum DXXXVIII
Ökrum DXXXIX
Ökrum DXL
Ökrum DXLI
Ökrum DXLII
Ökrum DXLIII
Ökrum DXLIV
Ökrum DXLV
Ökrum DXLVI
Ökrum DXLVII
Ökrum DXLVIII
Ökrum DXLIX
Ökrum DL
Ökrum DLI
Ökrum DLII
Ökrum DLIII
Ökrum DLIV
Ökrum DLV
Ökrum DLVI
Ökrum DLVII
Ökrum DLVIII
Ökrum DLIX
Ökrum DLX
Ökrum DLXI
Ökrum DLXII
Ökrum DLXIII
Ökrum DLXIV
Ökrum DLXV
Ökrum DLXVI
Ökrum DLXVII
Ökrum DLXVIII
Ökrum DLXIX
Ökrum DLXX
Ökrum DLXXI
Ökrum DLXXII
Ökrum DLXXIII
Ökrum DLXXIV
Ökrum DLXXV
Ökrum DLXXVI
Ökrum DLXXVII
Ökrum DLXXVIII
Ökrum DLXXIX
Ökrum DLXXX
Ökrum DLXXXI
Ökrum DLXXXII
Ökrum DLXXXIII
Ökrum DLXXXIV
Ökrum DLXXXV
Ökrum DLXXXVI
Ökrum DLXXXVII
Ökrum DLXXXVIII
Ökrum DLXXXIX
Ökrum DXC
Ökrum DXCI
Ökrum DXCII
Ökrum DXCIII
Ökrum DXCIV
Ökrum DXCV
Ökrum DXCVI
Ökrum DXCVII
Ökrum DXCVIII
Ökrum DXCIX
Ökrum DC
Ökrum DCI
Ökrum DCII
Ökrum DCIII
Ökrum DCIV
Ökrum DCV
Ökrum DCVI
Ökrum DCVII
Ökrum DCVIII
Ökrum DCIX
Ökrum DCX
Ökrum DCXI
Ökrum DCXII
Ökrum DCXIII
Ökrum DCXIV
Ökrum DCXV
Ökrum DCXVI
Ökrum DCXVII
Ökrum DCXVIII
Ökrum DCXIX
Ökrum DCXX
Ökrum DCXXI
Ökrum DCXXII
Ökrum DCXXIII
Ökrum DCXXIV
Ökrum DCXXV
Ökrum DCXXVI
Ökrum DCXXVII
Ökrum DCXXVIII
Ökrum DCXXIX
Ökrum DCXXX
Ökrum DCXXXI
Ökrum DCXXXII
Ökrum DCXXXIII
Ökrum DCXXXIV
Ökrum DCXXXV
Ökrum DCXXXVI
Ökrum DCXXXVII
Ökrum DCXXXVIII
Ökrum DCXXXIX
Ökrum DCXL
Ökrum DCXLI
Ökrum DCXLII
Ökrum DCXLIII
Ökrum DCXLIV
Ökrum DCXLV
Ökrum DCXLVI
Ökrum DCXLVII
Ökrum DCXLVIII
Ökrum DCXLIX
Ökrum DCL
Ökrum DCLI
Ökrum DCLII
Ökrum DCLIII
Ökrum DCLIV
Ökrum DCLV
Ökrum DCLVI
Ökrum DCLVII
Ökrum DCLVIII
Ökrum DCLIX
Ökrum DCLX
Ökrum DCLXI
Ökrum DCLXII
Ökrum DCLXIII
Ökrum DCLXIV
Ökrum DCLXV
Ökrum DCLXVI
Ökrum DCLXVII
Ökrum DCLXVIII
Ökrum DCLXIX
Ökrum DCLXX
Ökrum DCLXXI
Ökrum DCLXXII
Ökrum DCLXXIII
Ökrum DCLXXIV
Ökrum DCLXXV
Ökrum DCLXXVI
Ökrum DCLXXVII
Ökrum DCLXXVIII
Ökrum DCLXXIX
Ökrum DCLXXX
Ökrum DCLXXXI
Ökrum DCLXXXII
Ökrum DCLXXXIII
Ökrum DCLXXXIV
Ökrum DCLXXXV
Ökrum DCLXXXVI
Ökrum DCLXXXVII
Ökrum DCLXXXVIII
Ökrum DCLXXXIX
Ökrum DCXC
Ökrum DCXCI
Ökrum DCXCII
Ökrum DCXCIII
Ökrum DCXCIV
Ökrum DCXCV
Ökrum DCXCVI
Ökrum DCXCVII
Ökrum DCXCVIII
Ökrum DCXCIX
Ökrum DCC
Ökrum DCCI
Ökrum DCCII
Ökrum DCCIII
Ökrum DCCIV
Ökrum DCCV
Ökrum DCCVI
Ökrum DCCVII
Ökrum DCCVIII
Ökrum DCCIX
Ökrum DCCX
Ökrum DCCXI
Ökrum DCCXII
Ökrum DCCXIII
Ökrum DCCXIV
Ökrum DCCXV
Ökrum DCCXVI
Ökrum DCCXVII
Ökrum DCCXVIII
Ökrum DCCXIX
Ökrum DCCXX
Ökrum DCCXXI
Ökrum DCCXXII
Ökrum DCCXXIII
Ökrum DCCXXIV
Ökrum DCCXXV
Ökrum DCCXXVI
Ökrum DCCXXVII
Ökrum DCCXXVIII
Ökrum DCCXXIX
Ökrum DCCXXX
Ökrum DCCXXXI
Ökrum DCCXXXII
Ökrum DCCXXXIII
Ökrum DCCXXXIV
Ökrum DCCXXXV
Ökrum DCCXXXVI
Ökrum DCCXXXVII
Ökrum DCCXXXVIII
Ökrum DCCXXXIX
Ökrum DCCXL
Ökrum DCCXLI
Ökrum DCCXLII
Ökrum DCCXLIII
Ökrum DCCXLIV
Ökrum DCCXLV
Ökrum DCCXLVI
Ökrum DCCXLVII
Ökrum DCCXLVIII
Ökrum DCCXLIX
Ökrum DCCL
Ökrum DCCLI
Ökrum DCCLII
Ökrum DCCLIII
Ökrum DCCLIV
Ökrum DCCLV
Ökrum DCCLVI
Ökrum DCCLVII
Ökrum DCCLVIII
Ökrum DCCLIX
Ökrum DCCLX
Ökrum DCCLXI
Ökrum DCCLXII
Ökrum DCCLXIII
Ökrum DCCLXIV
Ökrum DCCLXV
Ökrum DCCLXVI
Ökrum DCCLXVII
Ökrum DCCLXVIII
Ökrum DCCLXIX
Ökrum DCCLXX
Ökrum DCCLXXI
Ökrum DCCLXXII
Ökrum DCCLXXIII
Ökrum DCCLXXIV
Ökrum DCCLXXV
Ökrum DCCLXXVI
Ökrum DCCLXXVII
Ökrum DCCLXXVIII
Ökrum DCCLXXIX
Ökrum DCCLXXX
Ökrum DCCLXXXI
Ökrum DCCLXXXII
Ökrum DCCLXXXIII
Ökrum DCCLXXXIV
Ökrum DCCLXXXV
Ökrum DCCLXXXVI
Ökrum DCCLXXXVII
Ökrum DCCLXXXVIII
Ökrum DCCLXXXIX
Ökrum DCCXC
Ökrum DCCXCI
Ökrum DCCXCII
Ökrum DCCXCIII
Ökrum DCCXCIV
Ökrum DCCXCV
Ökrum DCCXCVI
Ökrum DCCXCVII
Ökrum DCCXCVIII
Ökrum DCCXCIX
Ökrum DCCC
Ökrum DCCCI
Ökrum DCCCII
Ökrum DCCCIII
Ökrum DCCCIV
Ökrum DCCCV
Ökrum DCCCVI
Ökrum DCCCVII
Ökrum DCCCVIII
Ökrum DCCCIX
Ökrum DCCCX
Ökrum DCCCXI
Ökrum DCCCXII
Ökrum DCCCXIII
Ökrum DCCCXIV
Ökrum DCCCXV
Ökrum DCCCXVI
Ökrum DCCCXVII
Ökrum DCCCXVIII
Ökrum DCCCXIX
Ökrum DCCCXX
Ökrum DCCCXXI
Ökrum DCCCXXII
Ökrum DCCCXXIII
Ökrum DCCCXXIV
Ökrum DCCCXXV
Ökrum DCCCXXVI
Ökrum DCCCXXVII
Ökrum DCCCXXVIII
Ökrum DCCCXXIX
Ökrum DCCCXXX
Ökrum DCCCXXXI
Ökrum DCCCXXXII
Ökrum DCCCXXXIII
Ökrum DCCCXXXIV
Ökrum DCCCXXXV
Ökrum DCCCXXXVI
Ökrum DCCCXXXVII
Ökrum DCCCXXXVIII
Ökrum DCCCXXXIX
Ökrum DCCCXL
Ökrum DCCCXLI
Ökrum DCCCXLII
Ökrum DCCCXLIII
Ökrum DCCCXLIV
Ökrum DCCCXLV
Ökrum DCCCXLVI
Ökrum DCCCXLVII
Ökrum DCCCXLVIII
Ökrum DCCCXLIX
Ökrum DCCCL
Ökrum DCCCLI
Ökrum DCCCLII
Ökrum DCCCLIII
Ökrum DCCCLIV
Ökrum DCCCLV
Ökrum DCCCLVI
Ökrum DCCCLVII
Ökrum DCCCLVIII
Ökrum DCCCLIX
Ökrum DCCCLX
Ökrum DCCCLXI
Ökrum DCCCLXII
Ökrum DCCCLXIII
Ökrum DCCCLXIV
Ökrum DCCCLXV
Ökrum DCCCLXVI
Ökrum DCCCLXVII
Ökrum DCCCLXVIII
Ökrum DCCCLXIX
Ökrum DCCCLXX
Ökrum DCCCLXXI
Ökrum DCCCLXXII
Ökrum DCCCLXXIII
Ökrum DCCCLXXIV
Ökrum DCCCLXXV
Ökrum DCCCLXXVI
Ökrum DCCCLXXVII
Ökrum DCCCLXXVIII
Ökrum DCCCLXXIX
Ökrum DCCCLXXX
Ökrum DCCCLXXXI
Ökrum DCCCLXXXII
Ökrum DCCCLXXXIII
Ökrum DCCCLXXXIV
Ökrum DCCCLXXXV
Ökrum DCCCLXXXVI
Ökrum DCCCLXXXVII
Ökrum DCCCLXXXVIII
Ökrum DCCCLXXXIX
Ökrum DCCCXC
Ökrum DCCCXCI
Ökrum DCCCXCII
Ökrum DCCCXCIII
Ökrum DCCCXCIV
Ökrum DCCCXCV
Ökrum DCCCXCVI
Ökrum DCCCXCVII
Ökrum DCCCXCVIII
Ökrum DCCCXCIX
Ökrum DCCCC
Ökrum DCCCCI
Ökrum DCCCCII
Ökrum DCCCCIII
Ökrum DCCCCIV
Ökrum DCCCCV
Ökrum DCCCCVI
Ökrum DCCCCVII
Ökrum DCCCCVIII
Ökrum DCCCCIX
Ökrum DCCCCX
Ökrum DCCCCXI
Ökrum DCCCCXII
Ökrum DCCCCXIII
Ökrum DCCCCXIV
Ökrum DCCCCXV
Ökrum DCCCCXVI
Ökrum DCCCCXVII
Ökrum DCCCCXVIII
Ökrum DCCCCXIX
Ökrum DCCCCXX
Ökrum DCCCCXXI
Ökrum DCCCCXXII
Ökrum DCCCCXXIII
Ökrum DCCCCXXIV
Ökrum DCCCCXXV
Ökrum DCCCCXXVI
Ökrum DCCCCXXVII
Ökrum DCCCCXXVIII
Ökrum DCCCCXXIX
Ökrum DCCCCXXX
Ökrum DCCCCXXXI
Ökrum DCCCCXXXII
Ökrum DCCCCXXXIII
Ökrum DCCCCXXXIV
Ökrum DCCCCXXXV
Ökrum DCCCCXXXVI
Ökrum DCCCCXXXVII
Ökrum DCCCCXXXVIII
Ökrum DCCCCXXXIX
Ökrum DCCCCXL
Ökrum DCCCCXLI
Ökrum DCCCCXLII
Ökrum DCCCCXLIII
Ökrum DCCCCXLIV
Ökrum DCCCCXLV
Ökrum DCCCCXLVI
Ökrum DCCCCXLVII
Ökrum DCCCCXLVIII
Ökrum DCCCCXLIX
Ökrum DCCCCL
Ökrum DCCCCLI
Ökrum DCCCCLII
Ökrum DCCCCLIII
Ökrum DCCCCLIV
Ökrum DCCCCLV
Ökrum DCCCCLVI
Ökrum DCCCCLVII
Ökrum DCCCCLVIII
Ökrum DCCCCLIX
Ökrum DCCCCLX
Ökrum DCCCCLXI
Ökrum DCCCCLXII
Ökrum DCCCCLXIII
Ökrum DCCCCLXIV
Ökrum DCCCCLXV
Ökrum DCCCCLXVI
Ökrum DCCCCLXVII
Ökrum DCCCCLXVIII
Ökrum DCCCCLXIX
Ökrum DCCCCLXX
Ökrum DCCCCLXXI
Ökrum DCCCCLXXII
Ökrum DCCCCLXXIII
Ökrum DCCCCLXXIV
Ökrum DCCCCLXXV
Ökrum DCCCCLXXVI
Ökrum DCCCCLXXVII
Ökrum DCCCCLXXVIII
Ökrum DCCCCLXXIX
Ökrum DCCCCLXXX
Ökrum DCCCCLXXXI
Ökrum DCCCCLXXXII
Ökrum DCCCCLXXXIII
Ökrum DCCCCLXXXIV
Ökrum DCCCCLXXXV
Ökrum DCCCCLXXXVI
Ökrum DCCCCLXXXVII
Ökrum DCCCCLXXXVIII
Ökrum DCCCCLXXXIX
Ökrum DCCCCXC
Ökrum DCCCCXCI
Ökrum DCCCCXCII
Ökrum DCCCCXCIII
Ökrum DCCCCXCIV
Ökrum DCCCCXCV
Ökrum DCCCCXCVI
Ökrum DCCCCXCVII
Ökrum DCCCCXCVIII
Ökrum DCCCCXCIX
Ökrum DCCCCC
Ökrum DCCCCCI
Ökrum DCCCCCII
Ökrum DCCCCCIII
Ökrum DCCCCCIV
Ökrum DCCCCCV
Ökrum DCCCCCVI
Ökrum DCCCCCVII
Ökrum DCCCCCVIII
Ökrum DCCCCCIX
Ökrum DCCCCCX
Ökrum DCCCCCXI
Ökrum DCCCCCXII
Ökrum DCCCCCXIII
Ökrum DCCCCCXIV
Ökrum DCCCCCXV
Ökrum DCCCCCXVI
Ökrum DCCCCCXVII
Ökrum DCCCCCXVIII
Ökrum DCCCCCXIX
Ökrum DCCCCCXX
Ökrum DCCCCCXXI
Ökrum DCCCCCXXII
Ökrum DCCCCCXXIII
Ökrum DCCCCCXXIV
Ökrum DCCCCCXXV
Ökrum DCCCCCXXVI
Ökrum DCCCCCXXVII
Ökrum DCCCCCXXVIII
Ökrum DCCCCCXXIX
Ökrum DCCCCCXXX
Ökrum DCCCCCXXXI
Ökrum DCCCCCXXXII
Ökrum DCCCCCXXXIII
Ökrum DCCCCCXXXIV
Ökrum DCCCCCXXXV
Ökrum DCCCCCXXXVI
Ökrum DCCCCCXXXVII
Ökrum DCCCCCXXXVIII
Ökrum DCCCCCXXXIX
Ökrum DCCCCCXL
Ökrum DCCCCCXLI
Ökrum DCCCCCXLII
Ökrum DCCCCCXLIII
Ökrum DCCCCCXLIV
Ökrum DCCCCCXLV
Ökrum DCCCCCXLVI
Ökrum DCCCCCXLVII
Ökrum DCCCCCXLVIII
Ökrum DCCCCCXLIX
Ökrum DCCCCCL
Ökrum DCCCCCLI
Ökrum DCCCCCLII
Ökrum DCCCCCLIII
Ökrum DCCCCCLIV
Ökrum DCCCCCLV
Ökrum DCCCCCLVI
Ökrum DCCCCCLVII
Ökrum DCCCCCLVIII
Ökrum DCCCCCLIX
Ökrum DCCCCCLX
Ökrum DCCCCCLXI
Ökrum DCCCCCLXII
Ökrum DCCCCCLXIII
Ökrum DCCCCCLXIV
Ökrum DCCCCCLXV
Ökrum DCCCCCLXVI
Ökrum DCCCCCLXVII
Ökrum DCCCCCLXVIII
Ökrum DCCCCCLXIX
Ökrum DCCCCCLXX
Ökrum DCCCCCLXXI
Ökrum DCCCCCLXXII
Ökrum DCCCCCLXXIII
Ökrum DCCCCCLXXIV
Ökrum DCCCCCLXXV
Ökrum DCCCCCLXXVI
Ökrum DCCCCCLXXVII
Ökrum DCCCCCLXXVIII
Ökrum DCCCCCLXXIX
Ökrum DCCCCCLXXX
Ökrum DCCCCCLXXXI
Ökrum DCCCCCLXXXII
Ökrum DCCCCCLXXXIII
Ökrum DCCCCCLXXXIV
Ökrum DCCCCCLXXXV
Ökrum DCCCCCLXXXVI
Ökrum DCCCCCLXXXVII
Ökrum DCCCCCLXXXVIII
Ökrum DCCCCCLXXXIX
Ökrum DCCCCCXC
Ökrum DCCCCCXCI
Ökrum DCCCCCXCII
Ökrum DCCCCCXCIII
Ökrum DCCCCCXCIV
Ökrum DCCCCCXCV
Ökrum DCCCCCXCVI
Ökrum DCCCCCXCVII
Ökrum DCCCCCXCVIII
Ökrum DCCCCCXCIX
Ökrum DCCCCCC
Ökrum DCCCCCCI
Ökrum DCCCCCCII
Ökrum DCCCCCCIII
Ökrum DCCCCCCIV
Ökrum DCCCCCCV
Ökrum DCCCCCCVI
Ökrum DCCCCCCVII
Ökrum DCCCCCCVIII
Ökrum DCCCCCCIX
Ökrum DCCCCCCX
Ökrum DCCCCCCXI
Ökrum DCCCCCCXII
Ökrum DCCCCCCXIII
Ökrum DCCCCCCXIV
Ökrum DCCCCCCXV
Ökrum DCCCCCCXVI
Ökrum DCCCCCCXVII
Ökrum DCCCCCCXVIII
Ökrum DCCCCCCXIX
Ökrum DCCCCCCXX
Ökrum DCCCCCCXXI
Ökrum DCCCCCCXXII
Ökrum DCCCCCCXXIII
Ökrum DCCCCCCXXIV
Ökrum DCCCCCCXXV
Ökrum DCCCCCCXXVI
Ökrum DCCCCCCXXVII
Ökrum DCCCCCCXXVIII
Ökrum DCCCCCCXXIX
Ökrum DCCCCCCXXX
Ökrum DCCCCCCXXXI
Ökrum DCCCCCCXXXII
Ökrum DCCCCCCXXXIII
Ökrum DCCCCCCXXXIV
Ökrum DCCCCCCXXXV
Ökrum DCCCCCCXXXVI
Ökrum DCCCCCCXXXVII
Ökrum DCCCCCCXXXVIII
Ökrum DCCCCCCXXXIX
Ökrum DCCCCCCXL
Ökrum DCCCCCCXLI
Ökrum DCCCCCCXLII
Ökrum DCCCCCCXLIII
Ökrum DCCCCCCXLIV
Ökrum DCCCCCCXLV
Ökrum DCCCCCCXLVI
Ökrum DCCCCCCXLVII
Ökrum DCCCCCCXLVIII
Ökrum DCCCCCCXLIX
Ökrum DCCCCCCL
Ökrum DCCCCCCLI
Ökrum DCCCCCCLII
Ökrum DCCCCCCLIII
Ökrum DCCCCCCLIV
Ökrum DCCCCCCLV
Ökrum DCCCCCCLVI
Ökrum DCCCCCCLVII
Ökrum DCCCCCCLVIII
Ökrum DCCCCCCLIX
Ökrum DCCCCCCLX
Ökrum DCCCCCCLXI
Ökrum DCCCCCCLXII
Ökrum DCCCCCCLXIII
Ökrum DCCCCCCLXIV
Ökrum DCCCCCCLXV
Ökrum DCCCCCCLXVI
Ökrum DCCCCCCLXVII
Ökrum DCCCCCCLXVIII
Ökrum DCCCCCCLXIX
Ökrum DCCCCCCLXX
Ökrum DCCCCCCLXXI
Ökrum DCCCCCCLXXII
Ökrum DCCCCCCLXXIII
Ökrum DCCCCCCLXXIV
Ökrum DCCCCCCLXXV
Ökrum DCCCCCCLXXVI
Ökrum DCCCCCCLXXVII
Ökrum DCCCCCCLXXVIII
Ökrum DCCCCCCLXXIX
Ökrum DCCCCCCLXXX
Ökrum DCCCCCCLXXXI
Ökrum DCCCCCCLXXXII
Ökrum DCCCCCCLXXXIII
Ökrum DCCCCCCLXXXIV
Ökrum DCCCCCCLXXXV
Ökrum DCCCCCCLXXXVI
Ökrum DCCCCCCLXXXVII
Ökrum DCCCCCCLXXXVIII
Ökrum DCCCCCCLXXXIX
Ökrum DCCCCCCXC
Ökrum DCCCCCCXCI
Ökrum DCCCCCCXCII
Ökrum DCCCCCCXCIII
Ökrum DCCCCCCXCIV
Ökrum DCCCCCCXCV
Ökrum DCCCCCCXCVI
Ökrum DCCCCCCXCVII
Ökrum DCCCCCCXCVIII
Ökrum DCCCCCCXCIX
Ökrum DCCCCCCC
Ökrum DCCCCCCCI
Ökrum DCCCCCCCII
Ökrum DCCCCCCCIII
Ökrum DCCCCCCCIV
Ökrum DCCCCCCCV
Ökrum DCCCCCCCVI
Ökrum DCCCCCCCVII
Ökrum DCCCCCCCVIII
Ökrum DCCCCCCCIX
Ökrum DCCCCCCCX
Ökrum DCCCCCCCXI
Ökrum DCCCCCCCXII
Ökrum DCCCCCCCXIII
Ökrum DCCCCCCCXIV
Ökrum DCCCCCCCXV
Ökrum DCCCCCCCXVI
Ökrum DCCCCCCCXVII
Ökrum DCCCCCCCXVIII
Ökrum DCCCCCCCXIX
Ökrum DCCCCCCCXX
Ökrum DCCCCCCCXXI
Ökrum DCCCCCCCXXII
Ökrum DCCCCCCCXXIII
Ökrum DCCCCCCCXXIV
Ökrum DCCCCCCCXXV
Ökrum DCCCCCCCXXVI
Ökrum DCCCCCCCXXVII
Ökrum DCCCCCCCXXVIII
Ökrum DCCCCCCCXXIX
Ökrum DCCCCCCCXXX
Ökrum DCCCCCCCXXXI
Ökrum DCCCCCCCXXXII
Ökrum DCCCCCCCXXXIII
Ökrum DCCCCCCCXXXIV
Ökrum DCCCCCCCXXXV
Ökrum DCCCCCCCXXXVI
Ökrum DCCCCCCCXXXVII
Ökrum DCCCCCCCXXXVIII
Ökrum DCCCCCCCXXXIX
Ökrum DCCCCCCCXL
Ökrum DCCCCCCCXLI
Ökrum DCCCCCCCXLII
Ökrum DCCCCCCCXLIII
Ökrum DCCCCCCCXLIV
Ökrum DCCCCCCCXLV
Ökrum DCCCCCCCXL

Viðauki 2
Gæðastýring í hrossarækt
Landnýting og úttektir beitarlands

Tilgangur
•Að tryggja sjálfbæra nýtingu beitarlands.
•Að tryggja velferð hrossa.
•Að auka ábyrgð landeigenda, sem vörslumanna lands.
•Þáttur í gæðastjórnun í hrossarækt.

Úttektaraðferð
Úttektin gildir eingöngu fyrir land sem nýtt er til hrossabeitar. Beitarland og landnýting skulu metin eftir ástandsskala *Rannsóknastofnunar landbúnaðarins* (Rala) og *Landgræðslu ríkisins* (Lr.), sem skýrður er í ritinu Hrossahagar. Aðferð til að meta ástand lands (*Rannsóknastofnun landbúnaðarins og Landgræðsla ríkisins, maí 1997*). Við mat á jarðvegsrofi er einnig notað ritið Að lesa landið (*Rannsóknastofnun landbúnaðarins og Landgræðsla ríkisins, 1997*). Niðurstaða úttektar miðast við ástand lands, þegar úttekt fer fram.

Úttektaraðilar
Landgræðsla ríkisins annast úttektina. Sérfræðingar Landgræðslunnar í beitarmálum sjá um starfsþjálfun og samræmingu mats þeirra er vinna að úttektum lands og setja þeim nánari vinnureglur.

Flokkun lands í úttektareiningar
1. Ræktað land.
2. Úthagi.
3. Geymsluhólf fyrir brúkunarhross.
4. Afréttir.

Úttektir
• Umsókn bónda um úttekt á beitarlandi, ásamt korti eða loftmynd af því landi er meta skal. Fram komi stærðir einstakra beitarhólfa.
• Ekkert beitarland sem fer í ástandsflokk 5 skal nýtt til beitar.
• Úthaga, sem fer í flokk 4, skal ekki nýta til beitar nema með miklum takmörkunum og/eða markvissum landbótaaðgerðum.
• Úthagi, sem fer í flokk 3, er nýtanlegur til beitar með takmörkunum.
• Geymsluhólf skulu staðsett á sléttlendi sem auðvelt er að bera á og bæta landskemmdir. Þau skulu ekki staðsett í halla eða á rofsæknu landi.
• Afréttir sem viðkomandi nýtir til beitar skulu hæfir til hrossabeitar að mati Landgræðslu ríkisins.
• Niðurstaða úttektar gildir fyrir úttektarárið.

Kostnaður og gjaldskrá
Landgræðslan sér um fjárreiður vegna úttektanna og leggur fram gjaldskrá, sem stjórn Félags hrossabænda samþykkir. Skal hún endurskoðuð árlega. Úttektarþegar bera kostnað af úttektunum. Að liðnum þremur fyrstu þátttökuárunum er annað hvort úttektarár án gjaldtöku, enda hafi beitarlandið staðist úttektarkröfur samfellt í fyrirfarandi þrjú ár.

Vinnureglur og skýringar

Úttektaraðferð og úttektaraðilar
• Úttekt fer fram á tímabilinu 15. ágúst til 15. nóvember ár hvert. Jörð skal vera snjólaus þegar úttekt fer fram.
• Niðurstaða úttektar gildir fyrir yfirstandandi ár.
• Fara skal um allt beitarland sem úttekt tekur til og ástand þess metið. Ástandseinkunn skal gefin hverju beitarhólfi, lakast 5 og best 0. Sérstaklega þarf að gaumgæfa ástand landsins við frumúttekt og ef vafi getur leikið á um ástandsflokkun. Í matsniðurstöðum skal gera grein fyrir einstökum beitarhólfum.
• Miðað skal við ástand lands eins og það er þegar matið fer fram.
• Úttektarþegi á rétt á að vera viðstaddur landmatið og fá allar skýringar er það varðar.
• Úttektaraðilar skrá hjá sér upplýsingar er varða úttektina og ástand landsins á sérstök eyðublöð. Skulu úttektarþegi og Landgræðslan, fá samhljóða eintök af niðurstöðu úttektar.
• Landgræðslan annast úttektir og leggur til þess starfsfólk. Menntunarkröfur eru: a) BSc próf í búvísindum eða sambærileg menntun. b) Nemar, sem lokið hafa tveggja ára námi við Búvísindadeild Landbúnaðarháskóla Íslands á Hvanneyri, geta unnið að úttektum með þeim starfsmönnum, er lokið hafa námi skv. lið a.
• Sérfræðingar Landgræðslunnar í landlæsi og

beitarmálum sjá um starfsþjálfun starfshópsins.
• Frumúttekt skal ætíð unnin af tveimur aðilum úr áðurnefndum starfshóp. Sú meginregla skal gilda, komi upp álitamál við vottun að landið skal njóta vafans.

Viðmiðanir
Ástandseinkunn í beitarhólfi verður aldrei betri en einkunn fyrir rofdíla nema land sé í uppgræðslu. Aðrir þættir í ástandsmati geta lækkað einkunnina.

Land sem er að hluta til í mjög slæmu ástandi eða óbeitarhæft fyrir hross að mati úttektaraðila vegna jarðvegsrofs og/eða brattlendis getur staðist úttekt, sé landið friðað fyrir hrossabeit eða að nýting þess hamlar ekki eðlilegri gróðurframvindu og bata landsins að mati úttektaraðila enda fari þar jafnframt fram landbótaaðgerðir. Lítt grónir melar eiga ekki að draga úr möguleikum á að land standist úttektarkröfur, enda séu önnur atriði í lagi og ekki virkt jarðvegsrof í gangi á melum eða í jöðrum þeirra.

Úttektareiningar
Ræktað land. Tún, sem eru eingöngu nýtt til beitar. Ekki skal meta tún sem einnig eða eingöngu eru notuð til slægna. Beitarland stenst ekki úttektarkröfur ef:
a) meira en 3 ha. fara í fl. 3.
b) 1 ha. eða meira fer í fl. 4.

Úthagi. Átt er við óræktað land, áborið eða óáborið, girt eða ógirt. Beitarland stenst ekki úttektarkröfur ef:
a) 20% eða meira af landinu fer í fl. 3.
b) 5% eða meira af landinu fer í fl. 4.
c) Brattlendi stenst ekki úttekt, fari það í flokk 3.
Sérstök álagssvæði í úthaga s.s. gjafasvæði eða umferðarsvæði þurfa ekki að hafa áhrif á ástandseinkunn beitarhólfs enda sé það mat úttektaraðila að umfang svæðis sé innan eðlilegra marka. Þau skulu þó aldrei vera meira en 5% af heildarstærð úttektareiningar.

Geymsluhólf. Hér er átt við afmörkuð hólf sem eingöngu eru notuð fyrir brúkunarhross. Þau geta verið á ræktuðu landi eða úthaga en skulu metin sem sérstök úttektareining. Þau mega ekki hljóta lakari einkunn fyrir rofdíla en 3 þó heildareinkunn sé lakari. Geymsluhólf mega ekki vera staðsett í halla, brattlendi eða rofsæknu landi.

Afréttir. Landgræðsla ríkisins heldur skrá yfir afréttir, sem teljast beitarhæfar fyrir hross að mati sérfræðinga hennar.

Úttektargögn og ferli úttektar
Þeir, sem óska að gerast þátttakendur í landnýtingarþætti gæðastýringar í hrossarækt, senda Landgræðslunni skriflega umsókn um úttekt á landi sínu fyrir 1. ágúst ár hvert. Umsókninni skal fylgja landnýtingarkort eða loftmynd af beitarlendi umsækjanda, þar sem stærðir landsins koma fram og/eða eru mælanlegar. Loftmyndir þurfa að vera í mælikvarðanum 1:4.000 – 1:8.000. Landamerki og girðingar þurfa að vera merkt inn á loftmyndir, auk annarra atriða er skipta máli vegna landnýtingar, svo sem stærðir einstakra beitarhólfa. Í umsókn þarf að koma fram fjöldi og aldursskipting hrossastofnsins. Myndgögn þarf að leggja fram við upphafsúttekt en viðbótargögn, þar með talin myndgögn, þarf að leggja fram verði breytingar á úttektaraðstæðum. Gangi hross úttektarþega óhindruð í land annarra en úttektarþega, hvort sem um er að ræða formlega leigu eða ekki, skal það land einnig metið. Sömu kröfur um myndgögn eru gerðar vegna þess lands. Landgræðslan getur krafist staðfestingar á því að úttektarþegi hafi beitarleyfi í landið.

Ef land úttektarþega stenst ekki settar úttektarkröfur, skal úttektarþega, innan tveggja mánaða frá úttektardegi, send skrifleg greinargerð um þær úrbætur, sem nauðsynlegar eru til að land viðkomandi standist úttektarkröfur. Ekkert yfirmat er á úttektum og niðurstöðum þeirra því ekki hægt að áfrýja.

Hrossaræktandi, sem ekki hefur yfir landi að ráða en er með hross sín í hagagöngu í landi annarra, getur sótt um úttekt á því landi, enda liggi fyrir sömu gögn og krafist er við aðrar úttektir lands. Að auki þarf að liggja fyrir skriflegt leyfi umráðamanns landsins fyrir úttekt á landinu.

Landgræðsla ríkisins • Gunnarsholti • 851 Hellu
Sími: 488 3000 • Fax: 488 3010 • land@land.is • www.land.is